

# Подання суду доказів за новим КПК України

*Перші тижні застосування нового КПК виявили принципові розбіжності в практиці часу і місця подання сторонами кримінального провадження суду доказів у зв'язку з існуванням прогалини з цього питання в процесуальному законі, посиленою непослідовністю та суперечливістю низки положень закону, що прямо чи опосередковано стосуються даної проблеми. Між тим чекає, зупинивши провадження, доки законодавець не заповнить цю прогалину, суди не вправі — закон не дозволяє. Тому вихід із даної ситуації полягає у подоланні прогалини закону та усунення його недоречностей шляхом правозастосування через системне тлумачення його норм, у першу чергу норм — загальних засад кримінального судочинства та норм-засад — європейських стандартів у даній сфері. Такий підхід дає підстави для висновку про те, що докази повинні подаватися сторонами на етапі підготовчого судового провадження і ось чому.*



## Василь ПОПЕЛЮШКО,

доктор юридичних наук, професор, директор Інституту права ім. І. Малиновського Національного університету "Острозька академія", спеціально для ЮВУ

### На етапі підготовчого судового провадження

**Перше.** Найбільш ближчими до часу і місця подання сторонами суду доказів є норми, вписані в ст. 291 та ст. 317 КПК.

Приписи ст. 291 КПК стосуються заключного етапу стадії досудового розслідування і зводяться до того, що до обвинувального акта при направленні

ними, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, ...і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою)".

Наведений припис означає ніщо інше, як обов'язок прокурора надати суду вказані матеріали на етапі підготовчого провадження, щоби головуючий міг, щонайменше, після призначення

Не вимагається дослідження судом матеріалів досудового розслідування лише при прийнятті рішення про повернення обвинувального акта, якщо він не відповідає вимогам КПК України (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК). Тут достатньо дослідити власне обвинувальний акт на його відповідність приписам чч. 1-3 ст. 291 КПК. В усіх інших випадках таке дослідження обов'язкове.

Так, для того, щоби вирішити питання про підсудність (ч. 3 ст. 314 КПК), що, до речі, мало б значитися першим з питань підготовчого судового засідання, необхідно дослідити матеріали досудового провадження, які, щонайменше, стосуються підсудності (ст. ст. 32, 34 КПК).

Далі, для того, щоби затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування (п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК), суд має перевірити угоду на відповідність її вимогам КПК України та/або закону, зокрема, й щодо наявності підстав для визнання винуватості (ч. 7 ст. 474 КПК), що також неможливо без дослідження відповідних матеріалів досудового розслідування.

А при розгляді клопотання прокурора про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, який, згідно з прямою вказівкою про це в законі здійснюється в загальному

які братимуть участь у судовому розгляді; розглядає клопотання учасників судового провадження про здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту та про витребування певних речей чи документів; вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду (ч. 2 ст. 315 КПК).

Очевидно, що вирішення даних питань неможливе на підставі одного обвинувального акта та доданого до нього реєстру матеріалів досудового розслідування і не підтверджених доказами клопотань учасників судового провадження. Їх вирішення також потребує фактичної основи, яка міститься ніде інше, як у матеріалах досудового розслідування та матеріалах, зібраних на даний момент іншими учасниками провадження.

### Забезпечення ефективності судового розгляду

**Третє.** Подання сторонами суду доказів саме у підготовчому провадженні вимагається необхідністю забезпечення ефективності судового розгляду з метою вирішення поставлених перед ним завдань (ст. 2 КПК) та досягнення кінцевої мети — ухвалення правосудного виправданального чи обвинувального вироку (ст.ст. 370, 373, 374 КПК). А це неможливо без завчасного досконалого знання і сторонами, і судом даних матеріалів, у першу чергу матеріалів досудового роз-

цього свідка, так і необхідні дані про його особу.

Такими знаннями повинні володіти також інші учасники судового розгляду, а також суд (судді), оскільки вони після завершення перехресного допиту свідка можуть ставити йому запитання, в тому числі й ті, що спрямовані на з'ясування достовірності його показань (ч. 11 ст. 352, ст. 96 КПК).

Правда, процедура допиту свідка в суді в ст. 352 КПК випирана по-американськи, в розрахунок на суд присяжних. Вона не узгоджується з проголошеним у законі, оснований на засаді верховенства права (ст. 8 КПК) правом свідка давати показання (п. 4 ч. 1 ст. 66 КПК), а отже, давати спочатку вільні показання про відомі йому фактичні обставини, і лише після цього відповідати на поставлені запитання. Вона суперечить й судовому розгляду в частині його судово-слідчого аспекту та не узгоджується зі спрямованістю на всебічне, повне та неупереджене з'ясування судом усіх обставин кримінального провадження.

Судово-слідчий елемент, "вплетений" в загалом змалювану структуру судового розгляду, полягає у тому, що суд з метою виконання поставлених перед ним завдань має право за власною ініціативою, наприклад, викликати експерта для допиту для роз'яснення висновку (ч. 1 ст. 356 КПК), оглянути певне місце (ч. 1 ст. 361 КПК) а та-



ні його до суду додається лише реєстр матеріалів досудового розслідування, цивільний позов і документи, пов'язані з їх врученням відповідним учасникам кримінального провадження (п.п. 1-4 ч. 4 ст. 291 КПК). "Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється" (абз. 6 ч. 4 ст. 291 КПК). Судовий же розгляд, з-поміж трьох послідовних етапів судового провадження в суді першої інстанції, є центральним, якому передують підготовче провадження. Отже, якщо виходить з буквального значення наведених приписів, то виходить, що "інші документи" мають подаватися суду не раніше, аніж головуючий відкриє судові засідання і оголосить про розгляд відповідного кримінального провадження (ч. 1 ст. 342 КПК).

Але очевидно, по-перше, що "інші документи" в наведеному контексті припису ч. 4 ст. 291 КПК це документи, однопорядкові з реєстром матеріалів досудового розслідування, цивільним позовом тощо. А по-друге, наведене в ст. 291 КПК обмеження щодо додатків до обвинувально-го акта не відповідає конституційній zasadі судочинства — свободі сторін в наданні суду своїх доказів (п. 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України).

Між тим справа не тільки в цьому. Положення ч. 1 ст. 317 КПК повністю дезавуюють сказане в абз. 6 ч. 4 ст. 291 КПК і щодо "інших документів", і щодо заборони їх надання до початку судового розгляду. Вони містять принципово інші правила, причому правила як спеціальні норми, розраховані саме на етап підготовчого провадження, які гласять: "Документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учас-

судового розгляду забезпечити учасникам судового провадження, у першу чергу обвинуваченому, якщо він заявить про це клопотання, право на ознайомлення з кримінальною справою, тобто забезпечити реалізацію його права (ч. 2 ст. 317 КПК) як одного з обов'язкових елементів засади забезпечення обвинуваченому права на захист (ч. 1 ст. 20 КПК) та, одночасно, права обвинуваченого "мати достатньо часу і можливостей для підготовки до свого захисту" як європейського стандарту права на справедливий судовий розгляд (п. "б" ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). А це, у порівнянні з приписом абз. 6 ч. 4 ст. 291 КПК, правила правозастосування вищого рівня, якими й слід керуватися, і керуватися, до речі, у повній відповідності з вітчизняною засадою законності кримінального провадження (ст. 9 КПК).

### **Дослідження судом матеріалів досудового розслідування**

**Друге.** Подання суду стороною обвинувачення (прокурором) матеріалів досудового розслідування (як і стороною захисту своїх матеріалів) впливає із суті підготовчого провадження як першого етапу судового провадження, і що важливо, етапу, який здійснюється за правилами судового розгляду.

Суть підготовчого провадження проявляється у характері рішень, що суд має право прийняти за його результатами, які, у свою чергу, залежать від того, з яким заключним актом досудового розслідування, із п'яти можливих, прокурор звертається до суду.

Відповідно до встановленого порядку (ч. 1 ст. 288 КПК), тобто за правилами судового розгляду, оскільки тут питання вирішується по суті обвинувачення, суд не може не з'ясувати доведеності факту вчинення особою відповідного злочину тієї чи іншої тяжкості та інших обставин-підстав і умов для такого звільнення, що немислимо без всебічного, повного і неупередженого з'ясування усіх обставин даного кримінального провадження.

Іншими словами, при розгляді наведених процесуальних актів як форм закінчення досудового розслідування, поданих прокурором на судовий розгляд, в розпорядженні суду мають бути матеріали досудового розслідування, що підтверджують дані акти, оскільки без їх дослідження у підготовчому судовому засіданні за правилами судового розгляду неможливо забезпечити законність, обґрунтованість і вмотивованість прийнятих судом рішень, тобто неможливо забезпечити вимог, які стосуються усіх судових рішень, які приймаються судом першої інстанції за результатами судового провадження (ст. 370 КПК).

При зверненні ж прокурора до суду з обвинувальним актом підготовче провадження на предмет призначення на його підставі судового розгляду складається з двох послідовних етапів. Спочатку суд з'ясовує, чи немає підстав для прийняття рішень, передбачених у пунктах 1-4 ч. 3 ст. 314 КПК. Їх відсутність обумовлює перехід до другого етапу — до вирішення питань, пов'язаних з підготовкою до судового розгляду, на якому суд: визначається з датою та місцем проведення судового розгляду; з'ясовує, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд; про склад осіб,

терів матеріалів досудового розслідування, оскільки саме вони складають основу матеріалів судової кримінальної справи. Без цього формалізоване досудове розслідування як досудова стадія кримінального провадження втрачає будь-який сенс.

Наявності в суді кримінальної справи до судового розгляду вимагає й власне його процедура за новим КПК.

По-перше, без справи та її знання суд, розпочавши судовий розгляд, не в змозі виконати вимоги закону щодо визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню та порядку їх дослідження, а учасники судового провадження не в змозі висловити суду свою раціональну думку з даного приводу, оскільки в цьому плані закон формулює лише загальне правило (ч. 1 ст. 349 КПК). А реалізація права суду, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються, без знання джерел і змісту відповідних доказів (ч. 3 ст. 349 КПК) — немислима.

По-друге, реальне забезпечення змагальності сторін через процедуру допиту свідка, особливо забезпечення права сторони захисту на перехресний допит свідка обвинувачення на предмет недостовірності його показань шляхом постановки запитань і щодо можливості сприйняття свідком фактів, про які той дає показання, і щодо попередніх його показань, які не узгоджуються з показаннями в суді (на предмет дискредитації змісту показань), а також шляхом надання показань, документів, які підтверджують репутацію свідка (на предмет дискредитації свідка), — ст. 96 КПК, сторона захисту має наперед знати як зміст показань

свідка (ч. 1 ст. 301 КПК), а також, що не сторони вибірково, на свій розсуд, виключно залежно від обраної ними тактики демонструють перед судом ті чи інші докази, а "речові докази оглядаються судом", з поданням їх "для ознайомлення учасникам судового провадження" (ч. 1 ст. 357 КПК); "протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи... повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження" (ч. 1 ст. 358 КПК). Звісно, здійснити наведені та їм подібні судово-слідчі дії, спрямовані за своєю суттю на усунення неповноти досудового розслідування, суд може лише тоді, коли в його розпорядженні є повноцінна кримінальна справа.

У кримінальних судах держав континентальної Європи (Франції, ФРН, Іспанії тощо), які керуються тими ж правовими стандартами, що й вітчизняні суди, і мають таку ж змішану форму кримінального процесу, яку має Україна за її новим КПК, матеріали досудового розслідування після його завершення разом з обвинувальним актом передаються до суду у вигляді єдиної кримінальної справи. І це жодним чином не завадить її розгляду судом у судовому засіданні в режимі змагальності сторін.

Як висновки: наявності в суді кримінальної справи заздалегідь до початку судового розгляду є і об'єктивною (основаною на законі) необхідністю, і європейським стандартом судочинства; "інші дії, необхідні для підготовки до судового засідання" (п. 4 ч. 2 ст. 315 КПК), — це дії суду, які зводяться головним чином до формування судової кримінальної справи.